

Sarrera: Mickey Mouse eta Don Kijote

Jorge G. HARANGUREN *

Liburutegiak harraskako xaboi eta pergamino usaina zeukan. Ezker aldeak juduen auzo zaharrera ematen zuen; han kaleak estuak ziren, elkar besarkatu nahiko balute bezala; eskuin aldean leiho oso estuz apainduta zegoen. Leiho hauetatik itsasoaren dirdira sartzen zen, txorien kantua eta, noizbehinka, beheko kaletik pasatzen ziren autoen bozina soinua. Udaberria zen, euria ari zuen eta atariko zuhaitzak bustita zeuden.

Liburua nire eskuetan zegoen, eta oso zen ederra: 1976an Zarautzen inprimaturiko Kijoteren edizio bat. Liburuko marrazkiak zogarriak ziren eta alderik alde betetzen zituzten hemen eta han orriak, marrazkilariak hutsuneari beldur balio bezala. Ni nintzen gela hartako irakurle bakarra eta halakoetan bakardadeak ematen duen atsegina gozatzen ari nintzen. Bizkor-bizkor ari nintzen orriak pasatzen. Bat-batean, aurrez aurre, zerbait mugitzen zela ohartu nintzen, zerbait txiki-txikia eta biziduna. Burua jaso zuen niri begiratzeko. Begiek, piztuta, dirdira egiten zuten. Muturra okertu zuen. Badakit nik zer esango, zer egingo zain zegoela, ea nola erreakzionatzen nuen.

—Zer egiten duzu hemen? —galdetu nion.

Saguak denbora hartu zuen, erantzun baino lehen. Apurtxo bat, besterik ez.

* *Don Kixote Mantxako*, Patxi Ezkiagak Pedro M^o Berrondoren itzulpenari egindako antologian azaltzen da lan hau, Sarrera gisan.

–Liburuak birpasatzen ditut beste inor ez dagoenean, edo dagoenak ez didala ezer txarrik egingo ohartzten naizenean.

–Ikasteagatik? –esan nion.

–Goseagatik –erantzun zidan animalia txikiak–. Konturatu al zara marea aldatzen ari dela? Seinale eguerdia gainean dugula, eta jateko ordua.

–Ba, liburu hau, bederen, ez duzu jango –ihardetsi nion, kolpe batez liburuia ixten nuela–. Ez zait bidezkoa iruditzen, ez behintzat zaldun batek egingo lukeena.

Saguak keinu bat egin zidan. Lasaitasunez.

–Eta zaldun baten joera al da saguak gosez hiltzen uztea?

Lotsatuta sentitu nintzen, bakeak egin behar genituela.

–Nire burua aurkeztuko dut –esan nion–. Gorka deitzen naiz eta Kijoteren argitalpen eder hau kontsultatzen ari naiz. Konturatu zara, ezta?

–Ni Migel naiz –erantzun zuen saguak bere tiple ahotsez–. Eskuen artean duzun liburu hau irakurle askoren atsegina izan da. Baina orain, laurehun urteurrenaren kontu horiekin zertxobait aztoratuta ere banaukate.

–Ez da aztoramen txarra izango, osasuntsua eta ederra bada; ez al zaizu iruditzen?

–Egia esan, asmamen ikaragarria izan zen. Cervantes idazle aparta zen. Urteek aurrera egin ahala gu zahartzen joango gara eta gero eta gauza berri gehiago aurkituko dugu liburu horren orrien artean.

–Zu itxuraz sagu zaharra zara. Izango duzu, bada, horri buruzko iritzirik.

–Ez nago irizpideen faltan. Egia esan zalduneria liburuetakoko orri asko jan ditut.

–Nola diozu hori? –esan nion saguari–. Ez didazu esango zalduneria liburuia dela, ezta? Ez, behintzat *Amadis*, *Orlando Furioso* edo *Tirant lo Blanch* bezalakoa. Cervantesek barregarri uzten ditu zaldunen balentriak.

–Ados –erantzun zidan saguak–, baina, behar duenean, jaso ere jasotzen ditu haien trukuak.

–Moski –esan nion–. Baina liburu hau sailkapen guztien gainetik dago. Egia da fantasiatzko liburuen satira dela. Baina ez hori bakarrik. Fabula morala ere bada, baina ez da horretan bakarrik gelditzen. Aginteari, egiari eta esperientziari buruzko parabola ere bada, Cervantes obsesionatuta baitzegoen gai horiekin. Ez da nobela pika-reskoa, nahiz eta liburuan pikaro mordoa dagoen. Askok diote pertsonaren ahaleginari eginiko kantua dela, balio galduak berreskuratzeke ahalegin sendoa. Maitasuna ere nonahi agertzen da ...

–Maitasuna eta adimena ez omen dira oso lagun onak.

–Zuk esaten al duzu hori, Migel?

–Hori Francisco de Quevedok esan zuen. Amodio asko izan zituen, talentua ere bazuen, nahi adina, baina ez zuen batere bizimodu goxoa izan.

–Baina Dulcinearekiko maitasuna platonikoa da –esan nion–. Ez du hortik aurrera egiten. Ez dakit jakingo duzun, baina ideia horiek Florentziatik heldu omen ziren Espainiara.

–Ni ez naiz batere platonismoen aldekoa. Begira zer gertatu zitzaion Don Kijoteri, bere eromena platonismoarekin nahastu zue-nean.

–Liburuak alde batera uzten dituenean –adierazi nion saguari–, Don Kijote adimen zorrotzekoa da. Bere arazoa zera da; ez dakiela nola bereizi liburuetan irakurritakoa eta bizitzaren errealitatea. Santxo, aldiz, beste muturrean dago. Baina liburuak aurrera egin ahala bera ere kijotizatu egiten da, baina, tira, oro har, gizon zentzuduna da.

–Begira, gauza batez behintzat ohartu naiz –erantzun zidan saguak–. Cervantesek maite zuen Santxo. Nik ere estimu handia diot. Santxok maite zuen bere astoa, zaindu egiten zuen, eta, nik uste, hori bera egingo zuen beste animaliekin ere. Horrek asko esaten du bere alde.

Barrez hasi nintzen.

–Baina zu, Migel, kapare zara edo? –galdetu nion ironia apurtxo batekin.

–Kapare familiako naiz –erantzun zidan haserre samar–. Guk, liburutegiko saguok, bizibide luzea egiten dugu. Nire arbaso batek Amerikak egin zituen, Mississippi ibaia aurkitu eta Kubako goberna-

dore izango zen Hernando del Sotorekin. Eta heriotzako ordua heldu zitzaionean katalogo luze bat utzi zigun, zein liburu, zer-nolako orri ziren goxoenak esanez, gure sagu-umeak gosez hil ez zitezen. Orain gauden toki honen izena ere han azaltzen zen.

–Zu bai fenomenoa –esan nion–. Liburu honi buruz zertxobait gehiago jakitearren etorri naiz, eta uste baino askoz jakintsuago joango naiz.

Sagua zeharo puztuta jarri zen eta irribarre zabal batek bete zizkion begi bizi-biziak.

–Santxorengana itzulita –jarraitu zuen–, inoiz irakurri al dituzu ezkutariaren eta bere emaztearen arteko gutunak?

–Zer irizten diezu? –galdetu nion.

–Zoragarriak –esan zidan–. Herriko gizon apal horren pentsaera zentzuduna da, garbia. Ez du maltzurkeriarik, eta graziaz eta handitasunez gainezka dago.

–Batzuek diote Cervantesek liburua idazten hasi eta gero sartu zuela Santxo kontakizunean, hasieran ez zuela berarekin kontaktzen. Bosgarren atalburua arte ez da azaltzen.

–Beharbada Cervantesek hasieran ez zuelako nobela handi bat egiteko asmorik –erantzun zidan saguak–. Gero, ordea, lehenengo asmo xume hura egitasmo handi eta ederra izan zitekeela ohartu zenean ... Beharbada ez zinen ohartuko liburuaren lehenengo eta bigarren zatien artean hamar urteko epea dagoela.

–Egia da –esan nion, baina lehenengo zatirik gabe, ez litzateke egongo bigarrenik, eta ez dut uste Avellanedari kontra egiteko bakarririk idatzi zuenik, bi zatien zikloak antzekoak baitira: irtenaldiak, bukaera tristeko abenturak eta liburuaren amaiera luze eta ez batere heroikoa. Ederki asko dauzkat buruan: Tobosorako bidaia eta Dulcinearen sorgintzea, lehoien abentura, Montesinos leizea, Camachoren ezteiak ...

–Eta dukeena? –galdetu zidan saguak biboteak tentetuz.

–Berez hirugarren zatia osatuko lukeela esango nuke. Eta esango dizut zergatik atsegin dudan horrela ikustea: Ordura arte liburuan agertzen diren gehienek herri kutsua dute, jende apala da, bentetako jende xelebrea, edonon susma daitekeen miseria gorria ... Hemen, dukeen jauregian historia lasaitu egiten da.

–Hala izango da –ihardetsi zidan saguak haserre puntu batez–. Baina horiek badira garaiko jende ondo heziak... Ongi irizten al diozu Clavileñoren gaintetik egindako hegaldiari? Edo Santxori, uharte Barataria zela eta, egin zioten bromari? Boteretsuak ezer gutxi aldatu direla uste dut, antzeko jarrerarekin segitzen dute.

–Hala uste al duzu –zirikatu nuen Migel.

–Boterea gure ore txarraren ogia da –esan zidan, gero eta haserreago.

–Baina, ustez behintzat, jende ikasia zen.

–Oker zaude –egin zidan oihu saguak–, oso oker zaude. Bizitza erdia liburuetakako orriak jaten eman dut. Batzuk zuek “urrezko aroa” deitzen duzuen horretakoak, beste batzuk gaurkoak, “burdinazko arokoak”, horrela hitz egiterik balego. Kontu egiozu nolakoak ziren Alonso de Contreras kapitaina, Fuente Ovejuna bilauak, Marcos de Obregon ezkutaria ...

–Baina horiek pikaroak dira, ez jende ikasia –esan nion ni ere zertxobait berotzen hasita.

–Ni sagua naiz eta zuk baino sudur luzeagoa daukat. Horregatik, badakit pikaroen mundu tristean beti dagoela zulotik ateratzeko gogo. Beste horiengan, ordea, kapareengan, zaldunengan, klerikoenengan, administratzaile eta nobleengan maltzurkeria besterik ez da ageri. Eta ez uste herriko jende xumea ohartzen ez zenik, galdetu bestela Monipodioren atariko haiei.

–Ez zaitetz haserretu, Migel –esan nion ia ahapeka–. Zure iritzia jakin nahi nuen.

–Zer uste duzu? Nik ere badaukat zerbait jakiteko motiborik. Sanson Carrasco bezala, ni ere Salamancan ikasia naiz. Bost urte eman nituen han ikasle zen duke baten semearen idatz mahaian ezkutatuta. Dena den, ez zen mutil gaiztoa. Beti uzten zidan soberan zeukan gazta eta urdaitik.

Liburutegiko erlojuak orduak jo zituen.

–Laster itxiko dute –esan zidan saguak.

–Orduan, joan aurretik esango didazu zer irizten diezun artzainen abenturei –eskatu nion amultsuki.

–Aspergarri egiten zaizkit. Ez dira nire gustukoak. Bost xentimoko haragi-pastel txarren itxura hartzen diet: ogi gehiegi, eta ia haragirik ez. Nire ustez betelana egiteko historiak dira, gosea kentzeko.

–Gezurra dirudi –esan nion barrez–. Zuk, saga izaki, jale onaren fama daukazu eta ez zenuke pastel bakar bat ere arbuatu behar. Beharbada Cervantesek horretarako sartuko zituen bere liburuan, irakurleek barre pixka bat egin zezaten, besterik gabe.

Mickey makurtu egin zen zertxobait. Hankatxoetako azalari agurren kolorea hartu nion, arrosa itsusia.

–Egia jakin nahi duzu? –esan zidan, isilean ia–. Liburu honetaz gero eta gutxiago dakit. Zerbait, kasu honetan liburu bat, guztien ondare bihurtzen denean, mundu guztiko gizon-emakumeek burubelari jarduten dute ondare hori aztertzen. Esaten dutenak, askotan, ez du lehengoek esaten zutenaren antza handirik.

–Borgesek bezala hitz egin duzu –bota nion, lausengatu asmoz–. Argentinarrak mundua guztiz konplexua dela zioen, eta ihes egiten digula edonondik.

–Zuk hala uste baduzu ... –erantzun zidan, nekatuta bezala–. Nik ere beti esan dut erotasuna eta zentzua ezin bereizi daitezkeenean dela mundua benetan mundu.

–Hori Edward Rileyk esaten zuen Kijoteri buruz.

–Nola?

Sagua zutitu egin zen. Aurrez aurre jarri zitzaidan. Leihotik sartutako tximista izpi batek dirdiraka jarri zituen bere azkazalak.

–Barkatu momentuko haserrea –esan zidan gero–. Badakizu zer den bene–benetan erotasuna, zer zentzugabekeria?

Buruaz ezetz egin nion.

–Gu hemen liburu bati buruz eztabaidan ari garen bitartean –jarraitu zuen–, hor kanpoan zerua eta lurra lehia bizian ari dira nork berotuko ote sorkariak, eta bizitzak alde guztietatik inguratzen du gu gauden liburutegi hau, berarengana eraman nahi gaitu eta guk ez daukagu musika horrekin bat egiteko adorerik. Hori da erotasuna, hori zentzugabekeria.

Begiak itxita erantzun nion.

–Quevedo ekarri didazu burura. Hura ere bitalista zen, ironikoa, esperantza izpitxo bat falta bazuen ere. Ez zinen harekin batere gaizki konponduko.

Mickeyk urrats pare bat egin zuen nigana.

–Sekretutxo bat kontatuko dizut –esan zidan, irribarretsu.– Olerkari tunante horren bertso batzuekin maitemindu nuen nire lehenengo amodioa. Ez dago bere sonetoak baino ezer ederragorik.

–Ezagutzen ditut –erantzun nion–. Ez dakit, niretzat Cervantes baino ilunagoa da. Gazteagoa ere bai, hogeita hamahiru urte gazteagoa. Eta Cervantesi, bere gaztaroan, mundu benetan gatazkatsua tokatu zitzaion: gerrak, azpijokoa, kartzela ... Baina Erasmo irakurri zuen, Italiako argia ezagutu zuen. Ez Sevillak, ez Madrilek, ez Valladolidek ez zuten onez hartu. Amodiorik eza ezagutu zuen, pobrezia ... Liburu horretan zenbat malenkonía ez dagoen!

–Garaiko munduaren ispilua –esan zidan saguak, intziri batez–. Orduko historia ezagutzeko ez dago Kijotea bezalako libururik: izurriteak, gerrak, moriskoen kanporatzea, inkisizioa, Serveten historia, ez Gaztelan baizik eta Ginebran erre bazuten ere. Baina, gure elkarriketa bukatu baino lehen, bada zerbait nahitaez esan behar dizudana.

–Esan.

–Nonbait irakurri dut liburu honetan bi milatik gora huts daudela sintaxian.

–Esateagatik bada, tira. Baina, beharbada, hori dioenak zera jakin beharko luke, Cervantes nobela asmatzen ari zela, ur handitan murgildu zela hizkuntzari aberastasun berri bat eman nahi ziolako, eta eman egin ziola. Gaztelaren arauak ez ziren ehun urte geroago arte ezarri.

–Asko pozten naiz horretan biok bat gatzela jakinda. Liburu horretan bitxi asko dago. Aukeratu beharko banu, ni Arteen eta Letren arteko diskurtsoarekin geldituko nintzateke, Roke Guinart bandoleroaren arrazoiekin, Teresa Panzak bere senar zintzoari idatzitako gutunekin.

–Ados. Nik dukeen abenturak ere hor sartuko nituzke, besterik ez bada, aberatsen jokoak agerian uzten dituelako.

Bi kanpai-hots entzun nituen.

–Zuregana datozela uste dut –esan zidan saguak–. Atsegin ez hitz egin dut zurekin.

Kolpe txiki bigun batzuk sentitu nituen bizkarrean. Begiak ireki eta burua itzuli nuen. Nire ondoan neska ilehori irribarretsu bat zegoen.

–Ixteko ordua da –esan zidan, ahots atsegin ez.

Ingurura begiratu nuen. Mahai gainean ez zegoen inor; liburua besterik ez.

–Eta Migel? –galdetu nion neskari.

–Zer Migel?

–Sagua –esan nion, begiak igurtziz.

Neskaren irribarrea are handiagoa egin zen.

–Lo hartu duzu, jauna –esan zidan–. Seguru nago amets ederrak izan dituzuela, ia etengabe irribarreka jardun baituzu. Ez naiz ausartu zu esnatzen.